

Ioan Cușa

(1925-1981)

Despre acest mare patriot și editor dominat de ideal, au scris mulți români din diaspora.

Redăm câteva fragmente semnate de Horia Stamatu, Mircea Eliade, Emil Cioran, Virgil Ierunca și Zanu Pan.

Horia Stamatu

Ioan Cușa s-a născut în Macedonia, la 19 mai 1925, în comuna Gramaticova, regiunea Vodena, Grecia de azi. Făcea parte dintr-o familie de nobili păstori, fârșiroți transhumanți, având originea lor îndepărtată în sudul Albaniei. Pe atunci, în acele vremuri, aromânii, urmași ai latinității balcanice, formau mase compacte în sate și orașe bine închegate. Păștori, din tată în fiu, cutreierau munții Albaniei, Gramostei și Pindului. Erau vestiți, însă, și prin comerțul desfășurat cu ajutorul caravelor de catări, prin meseriile practicate cu atâta pricepere. În căutare de locuri mai blânde pentru turmele lor, se producea la fârșiroți fenomenul de transumanță, din munții Albaniei în Tesalia, la iernatic. Cu timpul, o parte din familiile transumante au rămas în aceste locuri, unde existau consăngeni și mai ales posibilități de corespondență cu zona munților Pind, o adevărată republică aromânească de păstori.

Acestea erau meleagurile natale, pe care el, însă, nu le-a cunoscut. Avea doar patru ani când familia sa, la fel ca multe alte familii de aromâni, luau drumul exodului. Sosirea unui mare grup de refugiați greci din Asia Mică, cu ocazia schimbului de populație stabilit de tratatul de la Laussane, când se punea capăt războiului dintre Turcia și Grecia, a generat aprige naționalisme.

Cea mai mare parte din acești refugiați au fost așezați în Macedonia. Aromânii din

Vodena, Veria și Meglenia au fost cei mai afectați. Crescători de oi, s-au trezit, dintr-o dată, lipsiți de izlazuri pentru pășunat; acestea le-au fost confiscate, cu toate că munții și pășunile fuseseră cumpărate de aromâni de la foștii proprietari, beii turci.

Exodul a început în anul 1925. Tatăl său, Mita Anastase Cușa, fiul celnicului Anastase Cușa din Gramaticova, a făcut parte din delegația aromânilor sosită în România la 1 februarie 1925. Grupul de aromâni din Gramaticova, din care făcea parte și familia lui Ioan, Mita A. Cușa fiind conducătorul grupului, a sosit în 1928.

Copilăria deci, clasele primare, le-a petrecut în Dobrogea de sud, Cadrilater adică, în satul Cioban – Cuius, comuna Casim, județul Caliacra. Lipsurile de tot felul, inerente pe undeva, caracteristice însă oricărui început, nu au afectat această copilărie. Dimpotrivă, amintirile sale din copilărie, așa cum a fost, aveau să-l urmărească tot timpul. Își va aminti cu plăcere de ele, le va întruchipa apoi în scrierile sale. Se va înscrie la liceul comercial din Bazargic, o tradiție, de altfel, mulți aromâni în Macedonia se înscriau la un liceu de acest profil, Salonic de pildă.

Nu l-a putut termina, însă, a venit anul 1940, cele două județe, Caliacra și Durostor, din sudul Dobrogei, au intrat în componența Bulgariei. A urmat o nouă colonizare, o ședere temporară în Karaomer – Negru Vodă – în fine, stabilirea definitivă, pentru familia sa, în comuna Ferdinand – Mihail Kogălniceanu.

Dobrogea, cu alte cuvinte, i-a fost copilăria, Dobrogea o va cânta mai târziu în poemele sale. Se înscrie la Liceul comercial din Constanța, continuându-și studiile întrerupte la Bazargic. Dragostea lui către carte îl face apoi să ia drumul Bu-

cureștiului, la Academia Comercială. Țara se afla într-o perioadă dificilă din nou, era după 1945, când se instaura „regimul democrat popular”, cu manevrele politice de atunci, cu persecuțiile fâțișe pentru toți cei care aveau idealuri patriotice sau alte idei contrare cu regimul impus din afară.

Scăpat de arestările din 15 mai 1948, a pibegit o vară, ascuns pe la prietenii din Constanța, Tulcea, Babadag, Cobadin sau Ostrov. Părăsește, cu un alt grup de tineri, țara prin Banat, Iugoslavia, greuțăți, închisori, Austria, iarăși închisori, în fine, Germania și, în sfârșit, Franța.

O nouă viață, cu lipsuri evident. Cu eforturi deosebite reușește să deschidă o tipografie în localitatea Evry, la Sud-Est de Paris. Aici tipărește lucrări în limba română, din care amintim revista „Prodomos”.

Mai târziu întemeiază Editura Ethos, unde a publicat multe cărți ale scriitorilor din țară și din exilul românesc: Nae Ionescu, Mircea Eliade, Basil Munteanu, Horia Stamatu, Ion Pârvulesco, Nicu Caranica. În anul 1967 publică volumul de poezii „Plângeri”, închinat părinților săi și fratelui Leonida Cușa, mort în închisoarea Aiud.

În urma lui au rămas în faza de pregătire pentru editare o lucrare memorialistică cu note și însemnări de la personalități culturale ale exilului românesc. Păstor al cuvântului ales, al frumosului și al dragostei de libertate, în veșnică și necurmată căutare, și-a plimbat visele neîmplinite în timpul clandestinelor nopți bucureștene, a recilor barăci de pușcăriași sau de exilați, de-a lungul frământatei dar oarbe Europe, ani de-a rândul.

A poposit în cele din urmă pe malurile mai ospitaliere ale Senei, și-a ridicat cort vremelnic, a dat trup chemării de ziditor, clădind pentru el dar și pentru mulți alții stână pentru popas trecător, dar și unealtă pentru asigurarea pâinei, cea de toate zilele, fără să uite că nu numai din pâine se trăiește dar și din Duhul Sfânt.

Exista la Ioan o nostalgie a locurilor dragi. Ioan avea țara cu el. Paul Barbă Neagră, prietenul său, își aducea aminte de cuvintele sale, atunci când îi spunea:

„Mi-e foame de Țară!

Mi-e sete de-o noapte

Pierdut printre vii”...

Într-o vară la Paris, la o plimbare cu M. F. Enescu și Demostene Nacu, Ioan a exclamat: *„Mi-e dor de coasă și de acasă!”*.

Iar într-o scrisoare, singura, de altfel, pe care o posed de la el, îmi scria:

„Am fost foarte emoționat. M-am gândit cu tristețe că am putea trece unul pe lângă altul fără să ne recunoaștem.

Haine vremuri. Te-am închipuit hoinărind pe aceleași străzi ca și mine acum 30 de ani (!), pe același mal de mare și oare? – cu aceleași năzuințe și vreri. Și mi-a fost dor, tare dor, de toți ai mei, de voi pe care nici nu v-am cunoscut”.

Așa a fost să fie, într-un turn special construit, să realizeze o mare bibliotecă a exilului, un centru al diasporei. Nu a mai apucat: la 21 mai 1981 s-a stins din viață.

Mircea Eliade

N-am păstrat toate agendele vechi, în care însemnam întâlnirile cu prietenii și numele celor pe care îi cunoscusem în acea zi. Nu știm, deci, când și unde ne-am întâlnit. Ioan însă își aducea bine aminte. Se întorsesese de la Strasbourg și luase parte la o „șezătoare literară” unde citisem și eu o nuvelă. Îmi spunea, pe atunci, așa cum mi-a spus mulți ani, „Profesorul”. Eram – desigur – cel mai în vârstă. Dar mai era ceva: pentru Ioan Cușa eram unul din ultimii reprezentanți ai generației mele, singura generație norocoasă din istoria României moderne. Aflase din reviste vechi, din amintirile altora, mai bătrâni, despre cursurile lui Nae Ionescu, despre simpozioanele organizate de „Criterion”, despre Mircea Vulcănescu, Dan Botta, C. Noica și atâția alții. Îl fermecase libertatea de care ne-am bucurat noi, și mai ales faptul că, în pofida deosebirilor de opinii, ma-

loritatea scriitorilor și filosofilor din acea generație acceptau să colaboreze la aceleași reviste.

Când a izbutit să-și mărească tipografia și a început să tipărească texte românești, planurile de viitor ale lui Ioan Cușa păreau că urmăresc acest lucru: să refacă la Paris văzduhul în care crescuse generația mea. De aceea, cu atâtea eforturi și atâtea cheltuieli, publicase revistele „Prodromos” și, acum în urmă, „Ethos”; de aceea publica atâtea cărți românești. Și, în același timp, nu uitase pe scriitorii din țară. Îi citea, îi în-

Ioan Cușa și Mircea Eliade

tâlnea de câte ori se abăteau prin Paris, îi invita la masă, îi ajuta în toate chipurile. Ca și cum ar fi încercat să evite ruptura între cele două sectoare ale literaturii românești.

Acest om dârz și sincer, care nu și-a ascuns niciodată credințele și convingerile, era de o rară bunătate, iar generozitatea și discreția lui fără egal. Nu numai că iubea poezia; era el însuși poet. Dar îi plăcea să vorbească despre alții, să le recite poemele, să le editeze cărțile. Când îl ascultam vorbindu-mi despre planurile lui editoriale, aveam impresia că se trudește să ridice în Occident temeliiile unei culturi românești bine structurate. Îl exaspera gândul că ne prezentăm izolați, în chip sporadic, că nu apărem ceea ce suntem: o cultură complexă și originală, cu atâția scriitori de seamă, și filosofi, și istorici, și artiști. Ar fi vrut – și sunt convins că ar fi făcut-o, dacă ar fi trăit – să tipărească un întreg corpus al literaturii românești de peste hotare.

Zanu Pan

Ajuns în capitala Franței, unde acostase din amarnica lui pribegie de refugiat politic, a cunoscut toate neajunsurile prin

care au trecut tinerii idealisti români, evadați după 1944 din România cotropită. Câtă tărie le-a trebuit acelor tineri plecați în Apus, spre acel miraj al libertății, când au întâlnit la capătul drumului fantoșa prostituată a idealului lor, este greu de conceput.

Au scrâșnit din dinți, au răbdat, au muncit și nu și-au abandonat visele, nici la primul colț de stradă, nici în amalgamul noilor idei, ivite ca ciupercile după ploaie, fie la taraba politicianistă a partidelor politice din Occident, fie la prestigioasele catedre universitare, fisurate de răvășelile ultimului război.

Ioan Cușa a fost unul dintre ei. Pas dârz și voinicesc, a ajuns în fruntea plutonului.

Virgil Ierunca

Ioan Cușa a înțeles că lucrând în cultură, cu luciditate, politicul poate dobândi acea dimensiune care-i transcende limitele aparenței. Publicațiile pe care le-a scos, editura pe care a înființat-o – și care ar fi putut deveni, dincolo de nenoroc, o ctitorie fără seamăn – mărturisesc pentru voința lui de a da exilului chipul lui adevărat de onoare și de faptă.

Cu aceeași luciditate, el n-a exilat exilul îngrădindu-l geografic. A înțeles – ceea ce mulți refuză să înțeleagă – că există un exil extern (al nostru celor de aici), dar și unul intern (al celor de dincolo) și că numai pe puntea întâlnirii dintre aici și acolo – într-o comuniune spirituală și morală – putem feri ființa românească de tiranie și logocrația totalitară care încearcă s-o desființeze.

Există o etică a felului de a servi ființa românească și Ioan Cușa a servit-o cu generozitate risipitoare. Poet de talent, el nu și-a cheltuit nicio silință pentru sine. Ci numai pentru ceilalți, într-o permanentă rigoare a dăruirii.

Emil Cioran

Prin generozitatea sa, prin mania de a face Binele, prin oroarea de orice nedreptate, mă făcea să mă gândesc la un Don Quijote pozitiv, capabil să convertească iluzia în realitate și s-o facă viabilă. În numele prieteniei, nu ar fi ezitat să-și asume orice risc, până la epuizare. Aceasta era secretul unei vitalități, paradoxal inapte demoniacului, dar cu trăsături esențiale a tot ceea ce se cheamă viață.